

Περίληψη: Η Marceline Desbordes-Valmore στο διήγημα για νέους Sarah και στην παραμυθική ιστορία La jambe de Damis εκφράζει αυτό που σήμερα θα ονομάζαμε αντιρατσισμό, μέσα από μία έντονα συναισθηματική γραφή. Στα δύο αυτά έργα εκφράζεται η αντίθεση στη δουλεία αλλά και μία – ήπια – κριτική για τις πατριαρχικές και πατερναλιστικές αξίες που στηρίζουν το σύστημα αυτό. Ωστόσο, εκτός από τα δύο αυτά έργα, που απευθύνονται σε νεαρές ηλικίες, πολύ λίγα σημεία στο υπόλοιπο έργο και στην αλληλογραφία της μας επιτρέπουν να γνωρίσουμε τις απόψεις της σε ό,τι αφορά τις σύγχρονες τότε συζητήσεις και αντιπαραθέσεις σχετικά με την κατάργηση της δουλείας (abolitionism). Ο βιογράφος και μελετητής του έργου της Marc Bertrand μας υπενθυμίζει ότι το περιβάλλον και οι εμπειρίες της νεανικής της ηλικίας την έκαναν ιδιαίτερα ευαίσθητη σε θέματα κοινωνικής ανισότητας: καθώς βρέθηκε για πολλά χρόνια στο περιθώριο της κοινωνίας, ταυτίστηκε με τη δεινή κατάσταση των καταπιεζομένων. Σε μια περίοδο κοινωνικών και πολιτικών αλλαγών, έβλεπε τους Μαύρους σκλάβους ως μοντέλα μιας υβριδικής υποκειμενικότητας που δε διέφερε εντελώς από τη δική της.

Ρατσισμός, δουλεία και αποικιοκρατία στο Βιβλίο για μικρά παιδιά (1834) και στην Sarah (1821) της Marceline Desbordes-Valmore

Βασιλική Λαλαγιάννη
Αναπληρώτρια καθηγήτρια
Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Γνωστή ως η Mater dolorosa της γαλλικής ποίησης του 19ου αιώνα, η Marceline Desbordes-Valmore, επιστήθια φίλη του Μπαλζάκ, έμεινε στη μνήμη πολλών γενεών ως η λυρική ρομαντική ποιήτρια που θαύμαζε ο Sainte-Beuve αλλά και η δυστυχής μητέρα που έχασε τρία από τα τέσσερα παιδιά της χωρίς να μπορέσει να ξεπεράσει σε όλη της τη ζωή την τραγική αυτή απώλεια¹. «Ενώ συχνά την παρουσιάζουν ως δακρύβρεχτη ρομαντική ποιήτρια, η Marceline δεν δίστασε σε δύσκολες εποχές να στρατευτεί», αναφέρεται σε πρόσφατη παρουσίαση της ζωής της που έγινε στο πλαίσιο έκθεσης προς τιμή της ποιήτριας και μυθιστοριογράφου στο Pointe-à Pitre της Γουαδελούπης (La Guadeloupe secrète, 2003:31). Το κείμενο αναφέρεται στη στάση της Marceline αναφορικά με το θεσμό της δουλείας, το διαχωρισμό των ανθρώπων με βάση το χρώμα του δέρματος και τη διαφορετική κουλτούρα και την εξαθλίωση των μαζών των σκλάβων που μεταφέρονταν βίαια από την Αφρική για να καλλιεργήσουν τις φυτείες των Γάλλων στις αποικίες τους της Καραϊβικής. Μόλις τα τελευταία χρόνια Γάλλοι και Αμερικανοί μελετητές της Valmore έδωσαν την πρότερη σημασία στα έργα της Les Veillées des Antilles (Νύχτες στις Αντίλλες, 1821) και Le livre des petits enfants (Το βιβλίο των μικρών παιδιών, 1834)² καθώς και σε άλλα έργα ελάχιστων γυναικών συγγραφέων που αναφέρθηκαν στις αποικίες, εξετάζοντάς τα υπό το πρίσμα της μεταποικιακής θεωρίας³.

Στο τέλος του 19ου αιώνα, όταν το κίνημα εναντίον της δουλείας άρχισε να κάνει την εμφάνισή του και στη Γαλλία, δεν ήταν πολλές οι γυναίκες συγγραφείς που έγραψαν για τις γαλλικές αποικίες και για τις συνθήκες ζωής των σκλάβων σε αυτές. Αντίθετα, άντρες συγγραφείς όπως ο Victor Hugo και ο Prosper Mérimée ασχολήθηκαν με το θέμα των αποικιών στα έργα τους Bug-Jargal και Tamango αντίστοιχα, εστιάζοντας στις βιαιοπραγίες που διαπράττονταν από τους σκλάβους, στις εξεγέρσεις τους στην καταπίεση των περιουσιών των λευκών, και γενικότερα στην αντιπαλότητα των 'φυλών'. Οι γυναίκες συγγραφείς εστιάζουν σε ζητήματα που αφορούν την οικογένεια, τη μητρότητα, τον έρωτα Μαύρων και Λευκών, τους μικτούς γάμους. Η πρώτη συγγραφέας που αναφέρθηκε στις συνθήκες ζωής της μαύρης 'φυλής' στις αποικίες είναι η ακτιβίστρια Olympe de Gouges, συγγραφέας της Διακήρυξης των δικαιωμάτων της γυναίκας και της γυναίκας-πολίτη, η οποία στο θεατρικό έργο L'Esclavage des Noirs (Η Δουλεία των Μαύρων, 1783) παρουσιάζει για πρώτη φορά επί σκηνής ηθοποιούς που υποδύονται τους μαύρους σκλάβους να εξιστορούν τις απάνθρωπες συνθήκες ζωής στις αποικίες αλλά και την έλλειψη εκπαίδευσης που τους καταδικάζει σε ισόβια αμάθεια και σε αποκλεισμούς. Το 1823 η Claire de Duras στο έργο της Ouirika αναφέρεται στη ζωή του μαύρου πληθυσμού στις αποικίες ενώ η Sophie Doïn με τα έργα της La Famille noire (Η μαύρη οικογένεια, 1825) και Nouvelles blanches et noires (Λευκές και μαύρες νουβέλες, 1826) αποδεικνύεται πιο ριζοσπαστική παίρνοντας ανοιχτά θέση υπέρ της κατάργησης της δουλείας και επιδοκιμάζοντας τους γάμους μεταξύ Λευκών και Μαύρων όπως έκανε και ο Γάλλος υπέρμαχος των δικαιωμάτων των Μαύρων στην ελευθερία και την ισονομία Henri Grégoire (Kadish & Massardier-Kenney, 1994).

Όπως εξηγεί η Christine Planté στο βιβλίο της La petite soeur de Balzac, το να γράφει μια γυναίκα την εποχή εκείνη για να επιβιώσει και να θρέψει την οικογένειά της, να παρηγορηθεί από ένα ατυχές συμβάν, να πείσει για θέματα ηθικής τάξης, ήταν επιτρεπτό από το αντρικό κατεστημένο της εποχής στους φιλολογικούς και λογοτεχνικούς κύκλους. Τέτοιου είδους γραπτά αποσπούσαν την προσοχή από την ίδια την πράξη της συγγραφής και καθιστούσαν ικανές τις γυναίκες να ασκούν μια ηθική επίδραση με τρόπους που δεν ήταν απειλητικοί για τον ηγεμονικό έλεγχο που ασκούσαν οι άνδρες συγγραφείς (Planté, 1989: 175). Παρότι συχνά υποβιβασμένα σε μια θέση «ήσσονος λογοτεχνίας», τέτοια έργα διαφοροποιούνταν έντονα σε σχέση με άλλα την εποχή της έκδοσής τους, ιδιαίτερα σε ό,τι είχε να κάνει με αναφορές σε φυλετικά προβλήματα στις υπερπόντιες γαλλικές κτήσεις, για τα οποία η πλειοψηφία του γαλλικού κοινού μόλις άρχιζε να έχει επίγνωση. Σύμφωνα με τους ιστορικούς, οι Γάλλοι ήταν ελάχιστα ενήμεροι πάνω σε ζητήματα που αφορούσαν τη δουλεία, το ανθρώπινο εμπόριο στην Αφρική, το πολιτικό και κοινωνικό καθεστώς των μαύρων πληθυσμών στις αποικίες και τις εξεγέρσεις και καταστολές που κατά καιρούς συνέβαιναν εκεί. Όχι μόνον οι συγγραφείς αναφέρονταν σπάνια σε όλα αυτά τα θέματα, αλλά και οι διανοούμενοι της εποχής εκείνης και των δεκαετιών που ακολούθησαν. Για το λόγο αυτό πολλοί ιστορικοί μίλησαν για το «φαινόμενο της γαλλικής πολιτισμικής

αμνησίας» σε ό,τι αφορά την Καραϊβική και τα ζητήματα κατάργησης της δουλείας, ρατσισμού και βίαιης επιβολής που ανέκυψαν μετά τις συνεχείς τοπικές επαναστάσεις των σκλάβων (Miller, 2005).

Η Marceline Desbordes-Valmore, στη νουβέλα "Sarah", που πρωτοδημοσιεύεται ως τμήμα του βιβλίου της Les Veillées des Antilles και στην παραμυθική ιστορία "La jambe de Damis" που δημοσιεύεται στο Le Livre des petits enfants εμμένει επί μακρόν στο θέμα της δουλείας⁴. Το δράμα της υποδούλωσης και της απελευθέρωσης που εκτυλίσσεται στο "Sarah" συνιστά μια περίπτωση γραφής «εναντίωσης στην δουλεία»⁵. Μέσα από μία έντονα 'συναισθηματική γραφή' (sentimental writing/sentimental narrative) η Desbordes-Valmore αναζητά επιχειρήματα για καλύτερη μεταχείριση των Μαύρων αλλά και προχωρά, έστω και έμμεσα, στην αμφισβήτηση των πατριαρχικών και πατερναλιστικών πυλώνων του συστήματος της δουλείας. Η ημερομηνία της αρχικής έκδοσης της "Sarah", το 1821, τοποθετεί το έργο στην αρχή της δεκαετίας κατά την οποία ξεκίνησαν διαπραγματεύσεις με την Αϊτή και έλαβε χώρα η αναγνώριση της ανεξαρτησίας της Αϊτής από την Γαλλία, το 1825. Το 1821 επίσης συμπίπτει με την ίδρυση της φιλανθρωπικής «Société de la morale chrétienne», που ήταν επικεντρωμένη στο να βοηθά μέλη της κοινωνίας που βρίσκονταν σε δυσχερή θέση: άπορους, φυλακισμένους, επαναστατημένους λαούς όπως οι Έλληνες, Αφρικανούς που υπόκεινταν σε ποικίλους εξευτελισμούς και άλλες δοκιμαζόμενες κοινωνικές ή εθνικές ομάδες. Το "Sarah" απηχάει την agenda της Société για προώθηση καλύτερης μεταχείρισης των σκλάβων και δραματοποιεί τις συνέπειες της παράνομης απαγωγής Αφρικανών. Παρόλο που η Desbordes-Valmore δεν υιοθετεί τις άμεσες πολεμικές τακτικές της Société, το ενδιαφέρον της για την κατάσταση των Μαύρων στο "Sarah" είναι ισοδύναμο με την προσοχή που τα μέλη της Société και άλλοι φωτισμένοι διανοούμενοι και συγγραφείς της εποχής της έδειχναν σε σχέση με το θέμα της δουλείας. Η Desbordes-Valmore μπορεί να μην είχε κάποια σαφή πολιτική πρόθεση γράφοντας το "Sarah": πράγματι, εκφράστηκε δημόσια για πολιτικά θέματα σε ορισμένες μόνον περιπτώσεις, με πιο σημαντική εκείνη το 1834 όταν αναφέρθηκε στην εξέγερση των εργατών στην Λυών. Αλλά, όπως ο βιογράφος της Marc Bertrand σημειώνει, δεν θα πρέπει να θεωρείται απολιτική συγγραφέας. Μας υπενθυμίζει ότι το παρελθόν της την έκανε ιδιαίτερα ευαίσθητη σε θέματα κοινωνικής ανισότητας:

Ήταν πάντοτε με την πλευρά του λαού γιατί έβλεπε στους λαϊκούς ανθρώπους τη θλίψη των απαξιωμένων, των περιθωριοποιημένων και των φτωχών. Από συναίσθημα αλλά και από εμπειρία, βρίσκονταν πάντοτε από την πλευρά των θυμάτων (Bertrand, 1973 : 8).

Μπορεί να φανταστεί κανείς ότι, καθώς βρέθηκε στο περιθώριο της κοινωνίας, ένοιωσε μια έντονη εγγύτητα προς την δεινή κατάσταση των καταπιεζομένων, συμπεριλαμβανομένων και των Μαύρων, και ότι σε μια περίοδο κοινωνικών και πολιτικών αλλαγών έβλεπε τους αποικιοκρατούμενους Μαύρους ως μοντέλα μια υβριδικής υποκειμενικότητας που δεν διέφερε εντελώς από την δική της. Πολύ νέα εγκατέλειψε μαζί με τη μητέρα της το σπίτι τους στο Douai αναζητώντας καλύτερη τύχη στην Γουαδελούπη, όπου ταξίδεψαν το 1802, με σκοπό να βρουν εκεί έναν ευκατάστατο συγγενή. Τα πράγματα αποδείχτηκαν δύσκολα, η μητέρα της πέθανε από κίτρινο πυρετό και η νεαρή Marceline γύρισε μετά από πολλές περιπέτειες στη Γαλλία για να εργαστεί ως ηθοποιός, συγγραφέας και σε άλλες εργασίες για να επιβιώσει. Υπήρξε η ίδια μάρτυρας μιας ταραχμένης για την Καραϊβική εποχής με κορύφωση την εξέγερση του 1802 και την βίαιη καταστολή της από τις γαλλικές δυνάμεις που στάλθηκαν εκεί ειδικά γι'αυτό το σκοπό από τη Μητρόπολη. Το ταξίδι εκείνο επηρέασε βαθύτατα την νεαρή κοπέλα όπως φαίνεται και από την αλληλογραφία της αλλά και από το έργο της όπου αναφέρεται σε περιστατικά και συμπεριφορές των εποίκων προς τους ντόπιους πληθυσμούς και τους σκλάβους, σε σκηνές συνύπαρξης των κοινότητων των Λευκών και των Μαύρων, σε στοιχεία κουλτούρας του μαύρου πληθυσμού (Lalagianni, 2008).

Για να διαφανεί η στάση της Desbordes-Valmore απέναντι στη δουλεία, θα πρέπει να υπογραμμιστεί ότι τα θέματα που αναδύονται στη "Sarah" – πατρική εξουσία, μητρότητα, ρομαντικός έρωτας, οικογενειακοί δεσμοί, υποδούλωση και απελευθέρωση – προσεγγίζονται από τη συγγραφέα μέσα από τη γαλλική αφηγηματική τεχνοτροπία της συναισθηματικής γραφής, μια τεχνοτροπία που συχνά περιλάμβανε την συμπόνια για τους Μαύρους. Ο συναισθηματικός λόγος περιλαμβάνει αφηγήσεις που αφορούν ατυχή συμβάντα που σημαδεύουν την ανθρώπινη φύση ηρώων και ηρωίδων που υποφέρουν. Προωθώντας στο προσκήνιο όσους ήταν αποκλεισμένοι, οι συναισθηματικές αφηγήσεις μνησούν την ανθρωπιά των αποκλεισμένων. Ο Σεντιμενταλισμός (Sentimentalism) φέρνει σε πρώτο πλάνο την σπουδαιότητα της φωνής του συναισθηματος και της φύσης, υπογραμμίζοντας πως η ανθρωπιά υπερβαίνει τις κοινωνικές ιεραρχίες. Εμπνέοντας όικτο για τους χαρακτήρες που υποφέρουν, προβάλλει ένα μοντέλο με το οποίο οι αναγνώστες μπορούν να ταυτιστούν.

Οι χαρακτήρες στην "Sarah" εναρμονίζονται με το μοντέλο της συναισθηματικής αφήγησης. Ανάμεσα στους πρωταγωνιστές της περιλαμβάνονται ο Arsène, ένας Αφρικανός που υπομένει με οδυνηρό τρόπο τις αδικίες της αιχμαλωσίας, της βίαιης μεταφοράς και της πώλησης, ο Silvain, ένας επιστάτης που εγωιστικά εξασκεί την κακομεταχείριση ως μέθοδο ελέγχου, ο ιδιοκτήτης της φυτείας Mr Primrose και οι Sarah και Edwin, παιδιά που παρατηρούν με οδύνη και προσπάθειες να αντιδράσουν στις αδικίες της αποικιακής ζωής. Ο Arsène ξεχωρίζει ως το τυπικό μέλος της αποκλεισμένης τάξης που προωθείται στο προσκήνιο της ιστορίας και του οποίου η ανθρωπιά εξμνείται. Είναι αυτός που σώζει τη Sarah, που θυσιάζει την ελευθερία του χάριν της δικής της, αυτός που λειτουργεί ως υποκατάστατο της μητέρας. Η ανθρωπιά του υπερβαίνει τις κοινωνικές ιεραρχίες, δίνει ένα παράδειγμα αρετής που οι αναγνώστες καλούνται να ακολουθήσουν. Παρόλο που βρίσκεται στο τελευταίο σκαλοπάτι της κοινωνίας, ηθικά ανεβαίνει στην κορυφή της. Αντίθετα ο Silvain λειτουργεί ως το αρνητικό πρόσωπο της ιστορίας: μέσα από την απληστία και την μνησικακία του, φέρνει τη δυστυχία μέσα στον ειρηνικό κόσμο της φυτείας Primrose. Σε ό,τι αφορά τη δομή του μυθιστορήματος, βασική είναι η αντίθεση ανάμεσα στους Arsène και Silvain, μία αντίθεση που θέτει σε αντιπαράθεση Μαύρους εναντίον Λευκών, το Καλό ενάντια στο Κακό, τη θυσία ενάντια στον εγωισμό, τον Αφρικανό ενάντια στον άποικο, την αφοσίωση ενάντια στην αχαριστία. Η χρήση τέτοιων αντιθέσεων από την Desbordes-Valmore, θεμελιωμένη στη λογική της συναισθηματικής αφήγησης, αποκτά μία διακριτά αντίθετη στη δουλεία νοηματοδότηση. Αποδίδοντας ηθικές και πνευματικές ιδιότητες που παραδοσιακά ανήκουν στους λευκούς σε έναν μαύρο και τοποθετώντας την Αφρική πάνω από τον υποβαθμισμένο ηθικά αποικιακό κόσμο, η συγγραφέας χρησιμοποιεί το συναισθηματισμό για να εκφράσει λογοτεχνικά ιδέες που υποστηρίζουν την κατάργηση της δουλείας. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, ένα από τα κύρια πρόσωπα της νουβέλας, ο Arsène, παρουσιάζεται ως

άνθρωπος γεμάτος καλοσύνη και συναισθήματα. Περιγράφεται συχνά και με ιδιαίτερα συναισθηματικό τρόπο η βίαιη απομάκρυνσή του από την πατρική γη της Αφρικής και οι συνθήκες εγκλεισμού του και μετέπειτα διαβίωσής του κοντά στους Λευκούς:

Ο νέγρος, πάντοτε κουρασμένος και εξασθενημένος, αποτραβιόταν από τους συντρόφους του για να ονειρευτεί έστω για λίγο, για να συλλογιστεί τους γονείς του, που μόλις είχε γνωρίσει, την πατρίδα του, άγονη αλλά ελεύθερη, απ' όπου βίαια το άρπαξαν οι λευκοί άνθρωποι εδώ και περισσότερα από είκοσι χρόνια. Οι αναμνήσεις έρχονταν στη μνήμη του και ξηνούσαν μέσα του αυτό που ποτέ δεν έσβησε στην καρδιά του, την αγάπη για μία πατρίδα, την ανάγκη για ελευθερία. Ψηλά από το βουνό, βύθιζε το βλέμμα του στις ακτές του νησιού ("Sarah", 99-100).

Στη "Sarah" η Desbordes-Valmore τονίζει επανειλημμένα τη χρήση μόνο του μικρού ονόματος για τους σκλάβους, καθώς μετά την άφιξη στις αποικίες, τους είχε απαγορευτεί να φέρουν το επίθετο των ιδιοκτητών τους. Αυτή η στέρηση πλήρους ονόματος ενισχύει περισσότερο την ήδη υποδεέστερη θέση του έγχρωμου υποκειμένου. «Υπάρχει στον έγχρωμο άνθρωπο η τάση να αποφεύγει την ατομικότητά του, να εκμηδενίζει τον εαυτό του» γράφει ο Franz Fanon στο κλασικό έργο του *Peau noire, masques blancs* (Fanon, 1952:48). «Ο νέγρος που έχει υποβιασθεί σε μία κατάσταση κατωτερότητας βρίσκεται ανάμεσα στην ταπεινωτική ανασφάλεια και στην αυτο-κατηγορία την οποία βιώνει μέχρι πλήρους απελπισίας» (Fanon, 1952: 48). Στις αποικίες οι άνθρωποι κατηγοριοποιούνται με βάση το χρώμα, την πλήρη ένδεια και την ανωνυμία και ως «υποδεέστεροι» δεν έχουν φωνή, δεν μιλούν και δεν απαιτούν, σύμφωνα με την Gayatri Chakravorty Spivak (1988). Τα μαύρα πρόσωπα στη "Sarah", μέσα από φορτισμένες συναισθηματικά εικόνες, που βασίζονται συχνά και στις προσωπικές εμπειρίες της συγγραφέως, αποκτούν φωνή για να εξιστορήσουν τα δεινά της ζωής, την ανάγκη για ελευθερία και την ανάμνηση της πατρικής γης καθώς ζουν σε συνθήκες αναγκαστικής 'αποεδαφικοποίησης' (deterritorialisation).

Μέσα από τη "Sarah" και την παραμυθική ιστορία "La jambe de Damis", η Marceline ασκεί κριτική στα θεμέλια του συστήματος της δουλείας που είναι πατριαρχικά αλλά και πατερναλιστικά. Η πατριαρχία μπορεί να γίνει κατανοητή ως ένας τρόπος ελέγχου θεμελιωμένος πάνω στην υπακοή, την πειθαρχία και την αυστηρότητα (Jennings, 2000). Παρόλο που θεωρητικά ο πατριαρχικός νόμος έφερε μαζί του την υποχρέωση για προστασία και κηδεμονία, στην πράξη, ιδιαίτερα στα πλαίσια της οικονομίας της φυτείας, οδηγούσε σε έκδηλες πράξεις αδικίας και κακομεταχείρισης. Στο πατριαρχικό σύστημα γυναίκες και σκλάβοι ήταν οι περισσότερο ευάλωτοι όπως εύστοχα παρουσιάζεται στο "Sarah" μέσα από την φιγούρα του παππού της Sarah από την πλευρά του πατέρα της, ενός σκληρού αποικιοκράτη με συγγνή συμπεριφορά απέναντι στους σκλάβους αλλά και στους οικείους του. «Η Desbordes-Valmore επιλέγει να αφηγηθεί την θλιβερή ιστορία του πατέρα της Sarah και της αγαπημένης του Narcisse από την πλευρά του Arsène, ενός σκλάβου στην περιουσία του παππού, ο οποίος στη συνέχεια απελευθερώνεται από τα δεσμά της δουλείας από τον γιο του συγγενού εκείνου ιδιοκτήτη φυτείας. Η Desbordes-Valmore, περιγράφοντας τις τραγικές συνέπειες της πατριαρχικής τυραννίας από την πλευρά ενός σκλάβου αποκαλύπτει τα αισθήματα της ενάντια στη δουλεία αλλά και την γενική πολιτική της θεώρησης» (Kadish, 2007: 100). Ο Marc Bertrand το βρίσκει εκπληκτικό που «μία τόσο νέα κοπέλα είχε μία τόσο ξεκάθαρη ιστορική θέαση σε ό,τι αφορά τις αιτίες της αποικιοκρατίας» (Bertrand, 1997: 101).

Παράλληλα με την κριτική της στην πατριαρχία του αποικιακού συστήματος, η Desbordes-Valmore αναφέρεται και σε πατερναλιστικές συμπεριφορές και πρακτικές. Ο πατερναλισμός προέρχεται από την πατριαρχία αλλά αποτελεί μια πιο ήπια πρακτική που βασίζεται στον συντημενταλισμό (sentimentalism) ο οποίος εμφανίστηκε στα τέλη του 18ου. Στο πλαίσιο αυτό δίνεται βάρος στην ανάπτυξη μιας πιο στοργικής οικογενειακής ζωής, σε στάσεις πιο ουμανιστικές απέναντι στους αδύναμους, γενικότερα σε μία πιο ανθρωπιστική θεώρηση της κοινωνίας⁶. Το ότι η Desbordes-Valmore αποδίδει τη νεότερη πατερναλιστική θεώρηση στον Mr Primrose, έναν Άγγλο, δεν προκαλεί έκπληξη αφού η Αγγλία λειτουργούσε ως μοντέλο για τους Γάλλους φιλελεύθερους εκείνη την εποχή σε πολλά λογοτεχνικά και πολιτικά μέτωπα, κυρίως όμως σε ό,τι αφορά την εκπεφρασμένη αντίθεση της χώρας αυτής στη δουλεία. Όταν ο Mr Primrose βλέπει τον Arsène να προσφέρει την ελευθερία του για να διασφαλίσει τη μελλοντική ευτυχία της Sarah, αντιδρά με έναν χαρακτηριστικά πατερναλιστικό τρόπο που όχι μόνο δείχνει σεβασμό για την θέση του Arsène, ως έναν άνθρωπο που τον έχουν απελευθερώσει από τα δεσμά της δουλείας αλλά επεκτείνει αυτόν τον σεβασμό προς όλους τους μαύρους της φυτείας του που δεν επιθυμούσε πλέον να τους ονομάζει «σκλάβους» ("Sarah", 40).

Στο "Sarah", η Marceline αναφέρεται και στις λανθασμένες πρακτικές του πατερναλισμού μέσα από τις πράξεις του Mr Primrose: το δράμα που βιώνει η Sarah και ο συνεχής υποβιβασμός της από τον σκληρό επιστάτη Silvain, προέρχεται από την εσωτερική σύγκρουση του Mr Primrose ανάμεσα στις δυνάμεις του πατερναλισμού, οι οποίες ανταποκρίνονται στην αληθινή του φύση, κι εκείνες της πατριαρχίας, στις οποίες αισθάνεται από παράδοση υποχρεωμένος να υπακούσει. Ο Mr Primrose ανεπίτρεπτα παραχώρησε στον Silvain τον πατρικό του ρόλο που όφειλε να ενδυθεί ο ίδιος, στη διοίκηση της φυτείας. Μακριά από ευθύνες και συγκρούσεις, επέτρεψε στα πρώτα χρόνια, την σκληρή διοίκηση και την κακομεταχείριση των σκλάβων στα κτήματα. Η Marceline όμως, στο μέσον της ιστορίας, «μετατρέπεται» τον Mr Primrose σε υπεύθυνο γαιοκτήμονα τοποθετώντας τον στην κατηγορία εκείνη των γαιοκτημόνων που χαρακτηρίζονταν από φωτισμένες και νεωτερικές απόψεις. Η ανάγκη για έναν υπεύθυνο πατερναλισμό όπως παρουσιάζεται στη "Sarah" εμφανίζεται και πάλι στην σύντομη ιστορία "La jambe de Damis". Σε αυτήν την ιστορία, ένα λευκό παιδί εποίκων απαιτεί από καπρίσιο να πετάξει τον Damis, έναν μικρό σκλάβο, από το παράθυρο. Η μητέρα του, όπως κι ο Mr Primrose, αρνείται να ασκήσει την απαραίτητη γονική εξουσία και έγκαιρα να τον εμποδίσει. Ο μικρός μαύρος σκλάβος σπρώχνεται, πέφτει από το παράθυρο και σπάει το πόδι του. Ο πατέρας παρεμβαίνει και υποβάλει τον γιο του στην ίδια μεταχείριση με τον άτυχο μικρό που σιωπηλά υπομένει το μαρτύριό του: Μία νέγρα που αγάλιασε τον μικρό μαύρο, τον «έλουσε σιωπηλά με τα δάκρυά της - Σπασμένο πόδι! είπε με μητρική φωνή κρύβοντας το πρόσωπό της στο κορμί του στωικού μικρού που δεν είχε βγάλει άχνα» ("La jambe de Damis", 90). Το λευκό παιδί, μεταμελημένο, γλιτώνει, χάρη στην παρέμβαση του πατέρα, να ενσωματώσει συμπεριφορές απάνθρωπες και να γίνει τύραννος μέσα σε ένα αποικιακό σύστημα που επιβάλλει και ενισχύει τέτοιες αντιλήψεις. Ο πατέρας απελευθερώνει τον μικρό σκλάβο και στέλνει τα δύο παιδιά να λάβουν την ίδια εκπαίδευση στη Γαλλία. Το τέλος της ιστορίας επιβεβαιώνει την

πίστη της Desbordes-Valmore στην πατρική άσκηση της εξουσίας και την φιλανθρωπία. Ο πατέρας στην παραμυθική αυτήν ιστορία εμφανίζεται ως ένα φιλανθρωπικό αποικιακό μοντέλο που ένθερμα υποστήριζαν στις αρχές του αιώνα στη Γαλλία οι πολέμιοι της δουλείας. Η πατερναλιστική εξουσία που ασκεί συμπίπτει με τις αρχές που οι υπερασπιστές της εναντίωσης στη δουλεία προωθούσαν: συμπόνια, σωστή άσκηση της εξουσίας, πίστη στην μελλοντική συνύπαρξη Μαύρων και Λευκών.

Η Marceline Desbordes-Valmore, παρόλο που δεν είχε ευθυγραμμισθεί με τις πιο επαναστατικές θέσεις υπέρ της κατάργησης της δουλείας που υπήρχαν στη Γαλλία την εποχή εκείνη, έθεσε υπό αμφισβήτηση όλες τις πρακτικές της καταπίεσης: καταπίεση που εξασκείται πάνω στους μαύρους σκλάβους, στις χαμηλότερες τάξεις, στις γυναίκες. Μέσα από το μυθιστορηματικό και το ποιητικό της έργο εξάσκησε μία κοινωνική κριτική επηρεασμένη από τις φιλελεύθερες αντιλήψεις της εποχής που προέρχονταν από την Αγγλία αλλά και από τον ουτοπικό ιδεαλισμό του γαλλικού σαινσιμονισμού. Στο έργο της σκιαγραφεί την ιδανική εικόνα μιας κοινωνίας όπου η αρμονία και η συνύπαρξη θα μπορούσαν να αντικαταστήσουν την κοινωνική αδικία. Τα έργα της "Sarah" και "La jambe de Damis" αποτελούν ιστορίες αποικιακής μνήμης όπου υποστηρίζεται η ρευστότητα των συνόρων ανάμεσα στον ξένο και τον αυτόχθονα, τον Λευκό και τον Μαύρο, τον αποικιοκράτη και τον αποικιοκρατούμενο.

Στα έργα της αυτά η συγγραφέας εκφράζει αυτό που σήμερα θα ονομάζαμε αντιρατσισμό *avant la lettre* (Paliyenco, 2007) καθώς αμφισβητεί την ιμπεριαλιστική κατασκευή της 'φυλής' και δεν αποδέχεται την υποβίβαση ανθρώπων όντων σε κατάσταση πλήρους εξαθλίωσης και σε καθεστώς ανελευθερίας.

¹ Βλ. Sainte-Beuve, *Madame Desbordes-Valmore: sa vie et sa correspondance*, Paris, Calmann-Lévy, 1878.

² Βλ. και τις εκδόσεις με τίτλο *Le livre des mères et des enfants* και *Contes*. Τα Παραμύθια (*Contes*) επανεκδόθηκαν το 1989 από τα *Presses Universitaires de Lyon* σε επιμέλεια Marc Bertrand.

³ Βλ. μεταξύ άλλων, τις εργασίες των Aimée Boutin, Doris Y. Kadish, Chantal Bertrand-Jennings κ.ά.

⁴ Τα δύο αυτά έργα δεν αντιπροσωπεύουν όμως τη μοναδική εκδήλωση ενδιαφέροντος της Desbordes-Valmore για την δουλεία: το ποίημα "La Veillée du nègre" που εμφανίζεται μέσα στις σελίδες της "Sarah" δημοσιεύτηκε επίσης και σε άλλες τέσσερις περιπτώσεις, ένα αντίγραφο μιας αγγελίας για έναν σκλάβο-φυγά από μια εφημερίδα του Charleston το 1827 εμφανίζεται σε ένα από τα χειρόγραφα λευκώματά της, αλλά και μια δεύτερη εκδοχή του "Sarah", η οποία περιλαμβάνει περισσότερες και πιο έντονες απόψεις για την κατάργηση της δουλείας, δημοσιεύτηκε ως τμήμα του βιβλίου *Huit femmes* (1848).

⁵ Για την συναισθηματική γραφή της Desbordes-Valmore, βλ. Doris Kadish (2007) και Aimée Boutin (2007).

Για την συναισθηματική γραφή στη Γαλλία, βλ. David J. Denby, *Sentimental narrative and the Social Order in France, 1760-1820*, Cambridge, CUP, 1994.

⁶ Αναφέρεται από την D.Kadish (2007).

Βιβλιογραφία

- Bertrand, Marc (1997). *Une femme à l'écoute de son temps: Marceline Desbordes-Valmore*, Lyon : La Cigogne.
- Bertrand, Marc (1973). *Les Oeuvres complètes de Marceline Desbordes-Valmore*, «Introduction», Grenoble : Presses Universitaires de Grenoble, 2 vol.
- Boutin, Aimée (2007). 'Colonial Memory, Narrative, and Sentimentalism in Desbordes-Valmore's *Les Veillées des Antilles*', in *L'Esprit Créateur*, 47/4, pp. 57-67.
- Boutin, Aimée (2001). *Maternal Echoes: The Poetry of Marceline Desbordes-Valmore and Alphonse Lamartine*, University of Delaware Press.
- Cayatri Chakravorty Spivak (1988). 'Can the Subaltern Speak?', in Cary Nelson & Lawrence Grossberg (eds.), *Marxism and Interpretation of Culture*, Urbana: University of Illinois Press.
- Desbordes-Valmore, Marceline (2007). *Le Livre des mères et des enfants*, Bibliolife : Literary Collections, t.I.
- Desbordes-Valmore, Marceline (2006). *Les Veillées des Antilles*, édité par Aimée Boutin, Paris : L'Harmattan.
- Fanon, Franz (1952). *Peau noire, masques blancs*, Paris : Seuil.
- Jennings, Lawrence C. (2000). *French Anti-Slavery: The Movement for Abolition of Slavery in France, 1802-1848*, Cambridge: Cambridge UP.
- Kadish, Doris (2007). ' "Sarah" and Antislavery', in *L'Esprit Créateur*, 47/4, pp. 93-104.
- Kadish, Doris & Françoise Massardier-Kenney (1994). *Translating Slavery: Gender and Race in French Women's Writing, 1783-1823*, Kent : Kent State University Press.
- Lalagianni, Vassiliki (2008). 'Mémoire historique, colonialisme et autobiographie: *Les Veillées des Antilles* de Marceline Desbordes-Valmore', in *Littérature et esclavage*, Conseil International d'Études Francophones, Limoges, Juin 2008.
- La Guadeloupe secrète* de Marceline Desbordes-Valmore, Pointe à-Pitre, Guadeloupe, Musée Saint-John Perse, 2003, p. 31.
- Miller, Christopher (2005). 'Forget Haiti : Baron Roger and the New Africa », in *Yale French Studies*, 17, pp. 39-69.
- Planté, Christine (1989). *La petite soeur de Balzac*, Paris : Seuil.
- Poliyenco, A. (2007). 'Returns of Marceline Desbordes-Valmore's Repressed Colonial Memory: "Sarah" and Critical Belatedness', in *L'Esprit Créateur*, 7/4, pp. 68-80.